

Верменко А.Ю. Вплив емпіричної філософії Нового часу на формування світоглядних і мотиваційних засад концепції здорового способу життя // Філософія релігії та медицини в постсекулярну добу: Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті свт. Луки (В. Ф. Войно-Ясенецького) — Київ: НМУ ім. О.О.Богомольця, ВР ІФ ім. Г. С. Сковороди НАНУ, 2022. — с. 103-106.

Секція 3. Здоров'я людини в контексті підходів філософії, релігії та медицини.

Верменко Анатолій Юрійович,

к. філос. н., доц.,

доцент кафедри філософії, біоетики та історії медицини

Національний медичний університет ім. О. О. Богомольця

Вплив емпіричної філософії Нового часу на формування світоглядних і мотиваційних засад концепції здорового способу життя

Об'єктом основної уваги автора даного дослідження є вивчення і розуміння представниками філософії Нового часу сутності людських потреб, механізмів їх формування і практичної реалізації як важливої складової світоглядних і мотиваційних засад здорового способу життя, що є необхідною, і в багатьох випадках найвагомішою, частиною профілактики найпоширеніших хвороб сучасності, а також необхідною передумовою максимальної реалізації творчих здібностей людини.

Один із найперших представників філософії Нового часу, засновник англійського емпіризму Френсіс Бекон загально відомий своїм афоризмом: "Знання — це сила". Англійський філософ закликав панувати над власною і навколишньою природою, "прислухаючись" до неї та підкоряючись її законам. "Примус змушує природу жорстоко помщатися за себе", тому "нехай ніхто не буде остаточно впевненим у своїй перемозі над природою, бо природа може довго не виявляти себе і знову ожити при нагоді або спокусі" [1]. Бекон окреслив механізм формування вторинних, індивідуалізованих потреб особистості на базі первинних, загально родових. Він зазначав, що звичка до виконання певних дій і дотримання певних форм поведінки є головним фактором змін у мотиваційній сфері, спрямованих на пристосування індивіда до умов життя, які залежать від його місця в суспільстві та стану цього суспільства. І лише тоді, коли особистість опиняється в принципово нових ситуаціях, коли її соціальний досвід виявляється недостатнім і неефективним, вона діє відповідно до загальнолюдської та індивідуальної природи [1].

На думку Томаса Гоббса, людина — водночас природна істота й елемент соціальних організмів різного рівня й типу, найважливішими з яких є громадянське суспільство і держава. Визначальними компонентами сутності людини Гоббс вважав потреби самозбереження, примноження багатства і поліпшення добробуту, підвищення соціального статусу й престижу, які домінують в особистій та суспільній свідомості і зумовлюють "війну всіх проти всіх". Що ж до альтернативних, альтруїстично орієнтованих (справедливість, милосердя, співчуття і т.д.) та орієнтованих на збереження досягнутого рівня добробуту потреб і нахилів, "кожна людина підкоряється їм, коли бажає цього і коли може зробити це без жодної небезпеки для себе" [3]. Потреба у підтриманні власного здоров'я як основи працездатності та здатності до самозахисту може вважатися однією з найбільш поширених і впливових мотиваційних засад людської діяльності.

Девід Х'юм у праці "Про безсмертя душі" висловив міркування щодо зростання потреб людей відповідно до розвитку їх здібностей, насамперед розумових, а також їх енергійності. Така тенденція призводить до того, що індивіди постійно змушені витратити все більше й більше зусиль на задоволення зростаючих потреб, до того ж потреби зростають швидше, ніж можливості їх задоволення [4].

Джон Локк вважав головним регулятором поведінки людей не юридичні, а моральні норми, що виникають внаслідок угоди індивідів, більшість із яких прагне до добра, а не до зла. У книзі "Дослід про людське розуміння" Локк писав, що всіма різновидами активності індивідів керують у кінцевому підсумку два чинники: прагнення отримати чи посилити насолоду й задоволення та прагнення уникнути страждання або послабити його. Саме ці бажання є основою для побудови понять добра і зла, як корисного та некорисного для їх задоволення. На основі цих двох прагнень виникають різноманітні пристрасті, наміри, поривання,

спрямовані на той чи інший об'єкт, які безпосередньо спонукають людей до дії. Після того, як людина задовольняє певне бажання або ж пересвідчується у неможливості його задоволення, воно послаблюється чи й зовсім зникає, поступаючись місцем іншому.

Локк наголошував на тому, що слід розрізняти бажання, спрямовані на активне створення, використання або, навпаки, уникнення чи знищення об'єктів, ситуацій, явищ, та спрямовані на їх пасивне споглядання. Останній різновид, на думку англійського філософа, найчастіше виявляється у взаємовідносинах між людьми, оскільки спостереження за щастям або нещастям інших (без будь-яких активних дій) дозволяє індивідам отримувати задоволення або змушує їх страждати, залежно від ставлення до подій та їх учасників [2]. Слід додати, що таку ж "пасивну насолоду" здатне дарувати людям мистецтво, особливо у наш час глобальної комп'ютерно-телевізійної інформатизації та "масової культури". Локк вважав, що страждання (за сучасною термінологією — негативні емоції) є значно активнішими стимулами людської активності, ніж насолоди (позитивні емоції). Тому більшість індивідів можуть упродовж тривалого часу залишатися пасивними, задовольняючись наявним рівнем насолоди і не здійснюючи активних дій із метою його підвищення, а тілесні й духовні страждання обов'язково викликають активність, спрямовану на їх усунення.

Локк зазначав також, що свідомість, воля, розум далеко не завжди можуть керувати поведінкою особистості. По-перше, у багатьох випадках свобода вибору і реалізації програм діяльності обмежена зовнішніми факторами, які зумовлюють неможливість одних дій та необхідність інших, і дії ці часто абсолютно протилежні до тих, які є бажаними або небажаними для суб'єкта мислення, воління й хотіння. По-друге, вибір одного із кількох однаково можливих варіантів діяльності в кінцевому підсумку визначається "занепокоєнням розуму внаслідок відсутності якогось блага" або наявності певного страждання, а розум може лише змістити центр уваги особистості з одного такого занепокоєння на інше, та й то далеко не завжди [2]. Тому упродовж більшої частини свого життя люди здійснюють мимовільні дії.

Зазначені "занепокоєння" (за сучасною термінологією — вторинні потреби), на думку Локка, виникають на основі спільних для всіх людей життєвих потреб під впливом звичок, сформованих вихованням, прикладом інших, соціальним оточенням і становищем, специфікою професійної діяльності та способу життя, навіть модою. Тому слід розрізняти природні (необхідні) та штучні (необов'язкові, часто викривлені і шкідливі) потреби. Саме ці останні змушують переважну більшість людей витратити майже всі свої сили й час на здійснення дріб'язкових дій, які не мають нічого спільного із досягненням дійсних благ земного та потойбічного життя.

Підсумовуючи все сказане вище, можна сформулювати наступні висновки. Представники емпіричної філософії Нового часу вважали збереження здоров'я і працездатності людини одним з головних завдань та умов вдосконалення індивідуальної та суспільної життєдіяльності, а отже і одним з пріоритетних напрямків наукових і філософських досліджень сфери світоглядних і мотиваційних засад людської діяльності. Досягнення представників цього філософського напрямку щодо обґрунтування пріоритету базових постійно наявних потреб, зокрема потреби у збереженні і покращенні основних фізичних і психічних параметрів здоров'я особистості, над вторинними швидко мінливими індивідуальними потребами, є достатньо вагомою підставою для подальшого вивчення творчої спадщини філософів Нового часу з метою наступного застосування їх найбільш цінних ідей з метою вдосконалення гуманітарного компоненту сучасної системи вищої медичної освіти.

Використана література:

1. Bacon F. Essays. Cosimo Classics, 2007. 156 p.
2. Locke J. The Complete Collection. Kindle Edition, 2021. 360 p.
3. McLaughlin J. The Originals: Classic Readings in Western Philosophy. [online resource]: <https://pressbooks.bccampus.ca/classicreadings/>
4. Hume D. A Treatise of Human Nature. [online resource]: <https://www.gutenberg.org/ebooks/4705>